

PEMBANGUNAN TANAH WAKAF DI MALAYSIA: CABARAN DAN MASA DEPAN

Oleh:
Nor Azilawati Mat Isa
Pusat Citra
Universiti Kebangsaan Malaysia

1.1 PENDAHULUAN

Wakaf berasal daripada perkataan Arab iaitu ‘waqafa’ yang membawa maksud berhenti, menegah atau menahan. Pengertian wakaf ialah harta yang ditahan hak pewakaf ke atas harta tersebut daripada sebarang urusan jual beli, pewarisan, hibah dan wasiat di samping mengekalkan sumber fizikalnya, untuk kebajikan dengan niat untuk mendekatkan diri pewakaf kepada Allah s.w.t. Menurut Sayyid Saabiq, “al-waqaf” adalah menahan benda yang menjadi milik pewaqaf dan menyedekahkan kemanfaatannya di jalan Allah. Manakala Abu Yusuf dan Mohammad dalam kitab *at Ta’rifat*, wakaf adalah menahan benda agar tidak dimiliki, dan agar manfaatnya boleh disedekahkan. Oleh kerana itu, pemilikan harta tersebut beralih kepada pemilikan Allah.

Menurut ‘ulama-ulama Syafi’iyyah, waqaf dalam konteks syariah adalah menahan harta yang mungkin boleh dimanfaatkan selama bendanya masih baik dengan cara memutuskan hak kepemilikan atas harta tersebut, dan dialihkan untuk kepentingan-kepentingan yang dibolehkan (*Tuhfatul Muhtaj fi Syarhil Minhaj*). Manakala Muhammad ‘Arfa al-Dusuqi pula menjelaskan bahawa wakaf adalah memberikan manfaat sesuatu harta yang dimiliki kepada orang yang berhak dengan satu akad dalam jangka masa tertentu, sesuai dengan kehendak pewakaf. Ibn Qudamah dari ulama Mazhad Hambali pula menyatakan bahawa wakaf adalah menahan yang asal dan memberikan hasilnya.

Harta sedekah, zakat dan wakaf telah terbukti mempunyai peranan istimewa dalam memajukan ummah sepanjang sejarah Islam. Sumbangan harta ini telah memberi impak yang besar dalam pembangunan ummah dalam setiap aspek, baik dari segi sosial, ekonomi, politik dan perundangan. Ini bersesuaian dengan Firman Allah s.w.t. dalam surah al-Baqarah ayat 267, yang bermaksud:

“Wahai orang yang beriman, belanjakanlah pada jalan Allah sebahagian dari hasil usaha kamu yang baik-baik, dan sebahagian dari apa yang kami keluarkan dari bumi untuk kamu”.

1.2 TANAH WAKAF MENGIKUT PERSPEKTIF SYARIAH

Islam telah menyediakan satu mekanisme agihan semula kekayaan bagi memastikan pembangunan ekonomi dinikmati bersama oleh masyarakat melalui zakat, hibah, kifarot, korban dan wakaf. Tanah wakaf memainkan peranan untuk menyediakan pendidikan, pusat kesihatan, tempat ibadat serta menyediakan kemudahan jalan raya, jambatan dan sebagainya. Sistem yang diguna pakai oleh masyarakat terdahulu adalah mengamanahkan tanah wakaf kepada ketua kampung mahupun imam masjid yang menyebabkan banyak tanah wakaf tidak di daftarkan. Masalah menjadi lebih parah apabila orang yang mengamanahkan tanah wakaf itu meninggal dunia dan tidak memaklumkan kepada waris sebelumnya.

Justeru, pihak kerajaan telah mewujudkan badan pengurusan dan pentadbiran wakaf di Malaysia iaitu Majlis Agama Islam di setiap negeri. Majlis Agama Islam negeri merupakan pemegang tunggal kepada semua harta wakaf yang terdapat di Malaysia. Bagi memastikan harta wakaf dibangunkan mengikut projek yang boleh memberi pulangan ekonomi kepada masyarakat,

Majlis Agama Islam Negeri mengambil kira pandangan dari Jawatankuasa Pelaburan dan Pembangunan serta Jawatankuasa Syariah.

1.3 MENTRANSFORMASIKAN EKONOMI NEGARA MELALUI MEKANISMA WAKAF

Wakaf mampu untuk memainkan peranan yang sangat penting dalam pembangunan ekonomi sesebuah negara. Malaysia mempunyai tanah wakaf yang agak luas untuk dibangun serta dimajukan. Dianggarkan bahawa terdapat 10% tanah wakaf yang tidak didaftarkan atau sekitar 20 ribu hektar yang tidak dimajukan. Jumlah ini merupakan satu jumlah yang amat berpotensi untuk memberi impak kepada pembangunan khususnya pembangunan ekonomi masyarakat Islam. Apabila pihak kerajaan mula menyedari akan kepentingan harta wakaf di dalam pembangunan ekonomi negara lantas kerajaan telah menubuhkan beberapa institusi untuk menguruskan harta wakaf secara professional. Institusi seperti Jabatan Zakat, Wakaf dan Haji (JAWHAR) dan Yayasan Wakaf Malaysia (YWM) diwujudkan.

Dalam peruntukan bajet 2010, program pembangunan Wakaf Mart dan Bazar Rakyat telah dilaksanakan oleh YWM. Wakaf mart berkonsepkan kedai runcit halal yang menyediakan pelbagai barangan keperluan harian dengan harga kompetitif di mana stok dibekalkan oleh pengilang atau pembekal barang secara terus manakala bazaar wakaf rakyat pula merupakan ruang niaga yang menyediakan pelbagai jenis perniagaan untuk orang ramai dan diusahakan oleh usahawan muslim, golongan fakir dan asnaf untuk meningkatkan pendapatan dan taraf hidup mereka. Projek-projek sebegini dilihat mampu membantu meningkatkan pendapatan isi rumah dan sosio-ekonomi ummah.

Di Malaysia, terdapat banyak sumbangan wakaf dalam menyediakan pendidikan kepada umat Islam. Institusi wakaf pendidikan di Malaysia bermula dengan institusi pengajian pondok, diikuti sistem pengajian madrasah atau sekolah aliran Arab. Namun setelah merdeka terdapat sebahagiannya diambil alih oleh pihak kerajaan untuk diurus mengikut persekolahan aliran perdana.

Wakaf turut memainkan peranan dalam menyediakan keperluan asas seperti tempat tinggal. Terdapat tanah-tanah wakaf dibangunkan dengan projek perumahan yang disewakan kepada masyarakat Islam dengan harga yang rendah khususnya disewakan kepada golongan miskin. Walaupun terdapat hospital dan klinik yang disediakan oleh kerajaan dan swasta, institusi wakaf dilihat turut berperanan dalam menyediakan perkhidmatan kesihatan dengan kos yang jauh lebih murah kepada masyarakat. Contoh, Johor Corporation menerusi Masjid An-Nur Kotaraya dan dengan kerjasama Majlis Agama Islam Johor (MAIJ), telah menubuhkan Klinik Waqaf An-Nur, iaitu sebuah pusat kesihatan yang berasaskan konsep wakaf. Wakaf juga berperanan menggerakkan kegiatan ekonomi masyarakat melalui penyediaan pusat dan premis perniagaan. Pembinaan kompleks dan bangunan perniagaan di atas tanah wakaf atau menggunakan dana dari saham wakaf telah dilaksanakan di beberapa negeri seperti di Kedah, Johor, Selangor, Wilayah Persekutuan dan Pulau Pinang.

Dengan adanya masyarakat yang mewakafkan tanah atau wang untuk pembinaan masjid, maka secara tidak langsung umat Islam dapat beribadat dan membangunkan rohani mereka. Pembangunan ekonomi bukan sahaja mengambil kira kesejahteraan hidup dan kualiti hidup manusia namun kesejahteraan jiwa dan ketenangan hati turut diperlukan dengan memperoleh ketenangan melalui hubungan erat antara manusia dengan Pencipta.

Selain itu, wakaf turut dilihat berperanan menggerakkan sektor pertanian negara. Sebagai contoh di Terengganu, saham wakaf yang dibuat adalah dalam bentuk perwakafan pokok dan ladang kelapa sawit. Pewakaf membeli tanah dan pokok kelapa sawit dan kemudiannya mewakafkan pokok dan tanah tersebut dan hasilnya digunakan untuk membiayai keperluan anak-anak yatim yang diuruskan di bawah Pertubuhan Kebajikan Anak Yatim (PERKAYA) Terengganu.

1.4 CADANGAN PENAMBAHBAIKAN

Pembangunan tanah wakaf di Malaysia menghadapi beberapa kekangan seperti kewangan, konflik perundangan, kedudukan tanah wakaf di zon tidak ekonomik, keluasan tanah yang terhad, ketidaksesuaian struktur fizikal tanah dengan tujuan wakaf seperti tanah berpaya serta persekitaran komuniti yang tidak kondusif misalnya tanah wakaf masjid yang terletak di kawasan komuniti bukan beragama Islam dan sebagainya. Bagi mengatasi masalah ini, beberapa cadangan telah dikemukakan bagi penambahbaikan pengurusan dan pembangunan ekonomi masyarakat Islam.

1.4.1 Kewangan

Masalah utama untuk membangunkan tanah wakaf adalah kekurangan dana tunai. Bagi mengatasi masalah ini maka dana wakaf telah ditubuhkan bagi tujuan mengumpul dana untuk pembangunan tanah wakaf. Dana ini telah ditubuhkan dan memperolehi sumbernya daripada wakaf tunai. Secara prinsipnya kesemua hasil kutipan wakaf tunai akan dimasukkan ke dalam akaun yang dikenali sebagai dana taslim sebagai deposit. Wang tunai yang berada di dalam dana taslim ini merupakan satu bentuk harta yang kekal. Ini kerana wang yang terkumpul di dalam

dana taslim ini akan di bahagikan kepada 2 bahagian iaitu pertama untuk di salurkan kepada mana-mana pelaburan yang menguntungkan dan kedua untuk membeli harta tak alih seperti tanah ataupun bangunan di mana di atas harta tersebut, pelbagai projek sosial dan projek ekonomi boleh di jalankan. Keuntungan yang diperolehi daripada pelaburan dan projek-projek yang di jalankan akan di salurkan kedalam akaun 2 atau dengan nama lainnya *dana tawzi'*. Keuntungan inilah yang akan digunakan untuk membuat projek kemasyarakatan yang boleh digunakan oleh orang awam.

1.4.2 Konflik perundangan

Antara masalah perundangan yang sering dihadapi dalam pengurusan tanah wakaf adalah seperti keterbatasan bidang kuasa mahkamah syariah, ketidakseragaman peruntukan undang-undang, pengambilan balik tanah wakaf oleh Pihak Berkuasa Negeri (PBN), dan ketidaktegasan atau ketidakupayaan penguatkuasaan undang-undang. Bagi mengatasi masalah ini, Mahkamah Syariah sepatutnya diberi kuasa yang lebih untuk menyelesaikan kes-kes harta orang-orang Islam dan fatwa-fatwa yang dikeluarkan oleh Mufti hendaklah diikuti. Hakim-hakim Islam yang pakar dan mahir dalam perundangan Islam dikhususkan dan diberi tanggungjawab untuk mendengar mengenai sesuatu pertikaian wakaf. Selain itu, bidang kuasa Mahkamah Syariah bagi bidang kuasa Sivil perlu diperkemaskan dan diberikan tafsiran khusus mengenainya di bawah Enakmen Pentadbiran Mahkamah Syariah Negeri-Negeri. Pihak Badan Perundangan Negeri juga perlu lebih proaktif dalam memberikan kuasa yang sepatutnya kepada Mahkamah Syariah seperti mana yang dibuat oleh Parlimen dalam menggubal akta-akta seperti Akta Relief Spesifik 1950. Ini bermakna, Akta Pengambilan Tanah hendaklah dipinda untuk tidak membenarkan tanah-

tanah wakaf terutamanya wakaf untuk masjid dan surau diambil semula oleh kerajaan atas apa-apa tujuan sekalipun.

1.4.3 Pengubahsuaian tanah wakaf di zon yang tidak ekonomik

Potensi tanah wakaf juga merupakan natijah kepada tahap kefahaman dan amalan berwakaf dalam kalangan masyarakat Islam di negara ini. Sebahagian besar dari kalangan umat Islam mempunyai persepsi bahawa pewakafan hanyalah untuk tujuan surau, masjid atau tanah perkuburan sahaja. Masyarakat Islam beranggapan mewakafkan harta untuk tujuan masjid, sekolah agama atau tanah perkuburan lebih menjamin ganjaran pahala kerana tiadanya unsur-unsur ketidakpastian terhadap penggunaan tanah yang diwakafkan. Seiring dengan persekitaran global yang kian mencabar dewasa ini, peranan wakaf harus diterjemahkan menerusi skop yang lebih luas. Dalam hal ini, konsep harta wakaf tidak boleh dilihat dari aspek keagamaan dan kerohanian semata-mata malah, fungsi dan peranan wakaf perlu diperkasa dari segi potensinya kepada penjana ekonomi, pembasmian kemiskinan, peningkatan taraf pendidikan dan kesihatan, pembangunan penyelidikan dan sebagainya bagi kepentingan umat Islam.

1.4.4 Membina rangkaian hubungan yang lebih luas

Jalinan rangkaian dan hubungan yang lebih luas dengan pihak dana wakaf yang lain perlu dilakukan dalam usaha untuk memperoleh dana yang lebih besar, misalnya menjalinkan kerjasama dengan institusi pengajian tinggi kerana dana wakaf institusi pendidikan tinggi ini tidak mewujudkan persaingan daripada segi dana wakaf institusi lain kecuali dalam usaha-usaha mendapatkan wakaf daripada syarikat-syarikat korporat. Oleh itu, jalinan hubungan yang baik dengan syarikat-syarikat korporat dalam dan luar negara adalah amat penting.

1.4.5 Sokongan dari pihak berkenaan

Pemantauan secara berkala dari pihak Majlis atau Perbadanan haruslah merangkumi khidmat nasihat dan bimbingan, tidak hanya kepada mendapatkan laporan dan jumlah kutipan sahaja. Pihak yang berkait rapat adalah MAIN, PWS dan Lembaga Zakat Negeri. Terdapat beberapa perkara wajib di dalam pentadbiran perlu dititikberatkan seperti keperluan kepada perancangan perniagaan dan korporat peringkat dalam negeri dan antarabangsa serta unit kewangan dan pengurusan yang cekap. Keperluan kepada sokongan dan kerjasama daripada semua jabatan dalam institusi pengajian juga amat penting, di mana sekiranya terdapat projek yang diperolehi, kepakaran dari jabatan lain atau dari anak syarikat universiti boleh digunakan.

1.5 KESIMPULAN

Wakaf sebagai satu ibadat yang digalakkan untuk mendekatkan diri kepada Allah. Wakaf turut berperanan dalam pembangunan ekonomi umat Islam dengan cara menyediakan kemudahan-kemudahan kesihatan, pendidikan dan ibadat. Apabila masyarakat mendapat kemudahan menerima rawatan kesihatan, pendidikan dan kemahiran, maka dari sudut insani ini bermakna mereka juga telah membangun. Ini kerana apabila mereka sihat dan terdidik serta mempunyai kemahiran, seterusnya membuka peluang untuk peningkatan taraf ekonomi keluarga mereka. Wujudnya tempat-tempat ibadat melalui wakaf membolehkan umat Islam berjemaah, menunaikan ibadat, menuntut ilmu dan melakukan kegiatan-kegiatan yang menyuburkan rohani. Ini kerana pembangunan ekonomi tidak sekadar diukur dari pembangunan bersifat fizikal, malah pembangunan insan juga merupakan sebahagian daripada keperluan dalam pembangunan ekonomi. Justeru, Pembangunan tanah wakaf sewajarnya dilaksanakan secara professional dan

efisien kerana pulangan hasilnya akan memberikan impak yang besar terhadap kemajuan negara amnya dan ekonomi umat Islam secara khususnya.

BIBLIOGRAFI

Asmak Ab Rahman. 2009. Peranan wakaf dalam pembangunan ekonomi umat Islam dan aplikasinya di Malaysia. *Jurnal Syariah*, Jil. 17, Bil. 1 (2009) 113-152.

Al-Dusuqi, Syams al-Din al-Syakh Muhammad 'Arfah. 1980. *Hasyiyah al-Dusuqi 'ala Syarh al-Kabir*. j. 4. Qaherah: Dar Ihya al-Kutub al-'Arabiyyah, h. 75.

Al Hafidz Ibnu Hajar Al Asqalaniy. *Fath al-Baariy*. juz 8/350

Himpunan keputusan Muzakarah Jawatankuasa Fatwa Kebangsaan, berhubung dengan isu-isu Muamalat. *Hukum membangunkan tanah wakaf khas dengan membangunkan selain niat asal pewakaf*. Fatwa ke-23.

Ibn Qudamah, Abu Muhammad 'Abd Allah bin Ahmad 1972. *Al-Mughni*. j.6, c.4. Beirut: Dar al-Kutub al-'Arabi, h. 185

Imam Jurjaniy, *at Ta'rifaat*, juz 1/84

Sanep Ahmad & Nur Diyana Muhamed. 2011. *Institusi Wakaf dan Pembangunan Ekonomi Negara: Kes Pembangunan Tanah Wakaf di Malaysia*. Prosiding PERKEM VI, JILID 1 (2011) 138 – 147 ISSN: 2231-962X.

Sayyid Saabiq, *Fiqh al-Sunnah*, juz 3, hal. 308

Siti Zakiah binti Ali. 2014. *Peranan dan kepentingan dana wakaf Institusi Pengajian Tinggi di Malaysia*. Prosiding PERKEM ke-9 (2014) 216 - 225 ISSN: 2231-962X.

Tuhfatul Muhtaaj fi Syarhil Minhaaj, juz 25/307